

13.10.23р. 14гр. укр. мова

Доброго дня! Тема уроку. Прикметник.
Відмінкові закінчення прикметників. Прикметники, що
перейшли в іменники

Увага! Виконані завдання надсилати за електронною адресою:
moshev2020@icloud.com

Теоретична частина

1. Перегляньте відеоурок. Прикметник як частина мови. Перейти за посиланням
<https://www.youtube.com/watch?v=TWbzJR9jZgc>

Теорія:

Прикметник — це самостійна частина мови, що виражає **ознаку** предмета за **кольором, розміром, матеріалом, належністю** комусь тощо і відповідає на питання **який? чий?**

Приклад:

Зелений, пустий, маленький, круглий, золотий, козацький, Антонів, Софійн, мамин.

У реченні **прикметник** виступає **означенням** або частиною **складеного іменного присудка**.

Приклад:

Весна — неначе карусель, на каруселі білі коні (Б.-І. Антонич). Яка важка у вічності хода! (Л. Костенко). Ви щасливі, пречистії зорі! (Леся Українка)

Зверни увагу!

Іноді **прикметники** втрачають власні ознаки й виконують у реченні функції **іменників**, тобто виступають у ролі **підметів** і **додатків**. Таке явище називається **субстантивацією**.

*Сучасне завжди на дорозі з **минулого** в **майбутнє** (О. Довженко). Поет звертається у вірші до **молодих** і **старих**, до **щасливих** і **нещасних**, до **бідних** і **багатих**.*

Прикметник змінюється за **родами, числами й відмінками**. Ці форми залежать від **іменника**, з яким він узгоджується.

Приклад: *Радісний* день, *радісна* новина, *радісні* новини, *радісними* новинами.

Прикметники поділяються на такі **розряди**:

- **якісні** (ознака предмета виявляється більшою чи меншою мірою): *тонкий*, *білий*, *порожній*;
- **відносні** (ознака предмета за його **відношенням** до інших предметів, дій чи обставин): *дерев'яний*, *громадянський*, *безкрай*;
- **присвійні** (належність предмета кому-небудь): *сусідів*, *Олексин*, *лебединий*.

Зверни увагу!

Прикметники можуть переходити з розряду в розряд.

Якісні переходять у **відносні**, якщо втрачають свої характерні властивості й починають позначати **постійну** властивість предмета: *легка* атлетика, *важка* промисловість.

Відносні переходять у **якісні**, якщо вживаються в **переносному** значенні або ознака сприймається безпосередньо: *золоте* правило, *сталеві* нерви, *буряковий* шарф.

Присвійні переходять у **якісні** й **відносні** у фразеологізмах: *звірячий* погляд, *вовчий* апетит, *левова* частка.

Творення присвійних прикметників відбувається

- від **іменників-назв людей** на **-а (-я) (І відміна)** за допомогою суфікса **-ин (-їн)**: *баба* — *бабин*, *Хома* — *Хомин*, *Соломія* — *Соломіїн*, *сестричка* — *сестриччин*, *дочка* — *доччин* (**АЛЕ**: *суддя* — *суддів*, *Ілля* — *Іллів*);
- від **іменників чоловічого роду** на **приголосний** та **-о** за допомогою суфікса **-ів (-їв)**: *дід* — *дідів*, *дідова*; *Андрій* — *Андріїв*, *Андрієва*; *батько* — *батьків*, *батькова*;
- від **назви тварини (птаха)** за допомогою суфіксів **-ів, -ин (-їн), -ач (-яч)**: *лев* — *левів*, *левова*; *орел* — *орлиний*, *орлина*, *соловей* — *солов'їний*, *солов'їна*, *шпак* — *шпаків*, *шпакова*, *зозуля* — *зозулин*, *зозулина*.

Деякі **присвійні прикметники** утворюються від назв **тварин** за допомогою прикметникового закінчення: **ведмежий, вовчий, гадючий, овечий, лелечий**.

2. Відмінкові закінчення прикметників

Прикметники з основою на **твердий приголосний** належать до **твердої групи** (**кислий, чистий, Олегів**), а на **м'який приголосний** — до **м'якої** (**синій, безкрай, учорашній, літній, короткоший**).

Зверни увагу!

До окремої групи належать прикметники на **-лиций**. У формі **чоловічого** й **середнього** роду **однини** в окремих **непрямих** відмінках, а також у формі **однини жіночого** роду в усіх **відмінках** вони мають **м'який кінцевий приголосний** основи: **круглолицього, круглолицьому, круглиця, круглицької**.

Прикметники середнього роду мають ті самі закінчення, як і в **чоловічому**, крім **називного** й **знахідного** відмінків: **чисте, чистого, чистому, чисте, чистим, на чистому**.

Зверни увагу!

У **науковому** й **діловому** стилях надають перевагу закінченню **-ому** у формі **місцевого** відмінка **однини чоловічого** та **середнього** роду: **у службовому листі** (не **у службовім листі**), **у шийному відділі хребта** (не **у шийнім відділі хребта**).

В інших стилях ці закінчення вживають паралельно: **У чистім (чистому) полі козакові воля. Люблю працювати в маминім (маминому) саду**.

3. Відмінювання прикметників

Прикметники, змінюючись за родами, відмінками й числами, відповідають на такі питання:

1)	називний	— який? яка? яке? які?;
2)	родовий	— якого? якої? якого? яких?;
3)	давальний	— якому? якій? якому? яким?;
4)	знахідний	— який? або якого? яку? яке? які? або яких?;
5)	орудний	— яким? якою? яким? якими? ;

б) місцевий — (на) *якому? якій? якому? яких?*

Усі прикметники відмінюються за одним зразком без винятків. Є лише невелика різниця у вживанні букв **а, у, є, и** та **я, ю, є, і** в закінченнях *твердої* і *м'якої груп*.

До **твердої групи** належать прикметники з основою на будь-який твердий приголосний: *гарячий, чужий, короткий, зелений, братів, сестрин*.

До **м'якої групи** належать прикметники з основою на м'який [н']: *синій, давній, ранній, пізній*. Сюди належать також *безкрай, довговій, короткошій* з основою на [й].

Нижче в таблиці наведено буквені (не звукові) закінчення прикметників за родами, числами і групами.

У роді прикметники мають такі самі закінчення, як і в чоловічому, за винятком лише називного й знахідного відмінків, де в середньому роді виступає закінчення **-е (-є)**: *зелене, синє*.

	Чоловічий рід		Жіночий рід		Множина	
Відмінки	Тверда група (жовтий)	М'яка група (синій)	Тверда група (жовта)	М'яка група (синя)	Тверда група (жовті)	М'яка група (сині)
Н.	-ий,	-ій	-а	-я	-і	-і
Р.	-ого	-ого	-ої	-ої	-их	-іх
Д.	-ому	-ому	-ій	-ій	-им	-ім
Зн.	Як у називному або родовому відмінку		-у	-ю	Як у називному або родовому відмінку	
Ор.	-им	-ім	-ою	-ою	-ими	-іми
М. (на)	-ому/ -ім	-ому/ -ім	-ій	-ій	-их	-іх

Практична частина

I. Виконайте вправи

1. Дослідження-відновлення

Відновіть поетичні уривки з творів Ліни Костенко, утворивши прикметники від слів, поданих у дужках. Яким способом утворено прикметники?

Мені хтось душу тихо взяв за плечі — заговорив (Шопен) ноктюрн. Вона ледача (баба) дочка. (Калина) сопілка всю правду скаже голосом моїм. ти розкажи свою пригоду (вовк). (Вечір) сонце , дякую за день! Поезія – це завжди неповторність, якийсь (безсмертя) дотик до душі. Тут на одному обеліску є навіть пошта (поле). Ти не дивись, що дівчинка (сум) ця. (Страх) слова, коли вони мовчать,
коли вони зненацька причаїлись. Малює хмари (пурпур) якесь веселе чортеня. Любіть травинку, і тваринку, і сонце (завтра) дня.

2. Дослідження-моделювання.

Від поданих слів змодельуйте прикметники зі значенням здрібнілості. За допомогою яких суфіксів можна утворити такі форми?

Малий, старий, вузький, високий, глибокий, худий.

3. Вибіркова робота

Випишіть із уривку роману О.Гончара “Собор” прикметники. Визначте їх розряди.

У жодній енциклопедії світу не знайти нам цієї Зачіплянки. А вона є, існує в реальності. Живуть там здебільшого праведні люди, роботяги, металурги. Ті, чиє життя розбите на зміни. З одного краю села сага блищить, з другого – облуплений собор біліє. Старовинний, козацький.

Повертається з інституту Микола Баглай, студент металургійного, то він, ясна річ, зупиниться на майдані і за звичкою послухає собор. Віки промовляють до нього. Вночі собор ніби ще величавіший, ніж удень. І ніколи не набридає студентові на нього дивитися.

Для нього, для Баглая-молодшого, тут епіцентр життя. Крім нього є ще Баглай-старший, що за свій темперамент та задерикуватість раніше був знаний на селищах як Іван-дикий, а з певного часу відомий більше, як «отой Баглай, що в Індії», або просто Віруньчин Іван. Зійшлися характерами Іван та Вірунька. Живуть душа в душу. Вірунька – кругловида, повноплеча, розкохалась, розповніла в щасливім заміжжі, хоча на роботі їй доводиться нелегко, у тій гуркотняві шахтового двору, де вона не перший рік висиджує зміни в кабіні свого крана. У цеху її називають ас машиніст.

Садки стоять безшелесні, крізь них Микола час від часу дослухається до подвір'я Ягора Катратого. Той вийшов на пенсію, знайшов інший промисел – влаштувався бакенщиком на Дніпрі. Завелися в діда снасті риболовецькі, завелися знайомства з рибінспекторами. Приїхала до Ягора племінниця, красуня, Єлькою зветься. Однак нікому поки що не вдалося познайомитися з нею. Сама суворість та неприступність.

Мовчить собор. Щоразу перед ним Баглай відчуває якийсь дивний смуток і щось навіть тривожне. Собор ніби має в собі щось від стихії, навіває щось

таке ж велике. Невже знесуть?.. Ох, важко буде встояти йому!.. А нащадки ж прийдуть, спитають колись: ану, якими ви були? Що збудували? Що зруйнували? Чим ваш дух трепетав?

4. Виконайте тест

Тест. Прикметник <https://naurok.com.ua/test/prikmetnik-11-klas-14364.html>

Домашнє завдання

Вправа 92, с. 32. Підручник О.Авраменка . Українська мова 11 кл. – К.: Грамота, 2019